

SEKÜLERİZM, KÜLTÜR VE EĞİTİM

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN¹

Öz

Batı paradigmasının egemen olduğu bu çağın en temel özelliği seküler olmasıdır. Önce kendi kültürünü sekülerleştiren batı dünyası, eğitim aracılığıyla diğer kültürleri de sekülerleştirmiştir. Eğitimin Almanya öncülüğünde hem genel hem de zorunlu hale getirilmesinin amacı, bu seküler insan tipini ortaya çıkarmaktır. Bu eğitim sisteminin İslam ülkelerinde yaygınlaşması, Müslüman ülkelerin kendi kültürleriyle bağını koparmıştır. Bu nedenle Türkiye başta olmak üzere her ülkenin kültür temelli bir eğitim sistemine ihtiyacı vardır. Aksi durumda, bilgi ve becerisi yüksek ama aidiyet duygusu zayıf insan yetiştirme sistemi devam edecektir.

Anahtar Kelimeler: Sekülerizm, Kültür temelli Eğitim, Modernizm

Secularism, Culture and Education

Abstract

The most basic feature of this age in which the Western paradigm dominates is being secular. Western world that firstly makes its own culture secularize makes also the other cultures secularize via education. Education under the guidance of Germany was both general and compulsory and the aim of it was to display this kind of secular human being. The prevalence of this kind of education system in islamic countries caused Muslim countries disconnect with their own cultures. Therefore, all countries, particularly Turkey, need a culture-based system of education. Otherwise, the system of child rearing that is good at knowledge and ability but bad at sense of belonging will continue.

Keywords: Secularism, a Culture-Based System of Education, Modernism

Giriş

İnsanlık tarihinin bir sapması olarak değerlendirilebilecek Batı egemenliğindeki son üç yüzyıllık dönemde ana eksen olarak belirlenen sekülerizm, insanın ruhunu, gönlünü veya teolojik yanını bir şube olarak belirlemiş ve bu şubenin her türlü girdisi de normatif olgular olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak her türlü ilahi dine karşı olumsuz tavır takınmayı var olma nedeni sayan aydınlanmacı Batı dünyası, dini, hayatın kısıyına ve insanın içine hapsedmeyi hedeflemiş ve başarmıştır. Ayrıca Aydınlanma Dönemi olarak adlandırılan ama aslında dünyevileşmek (sekülerleşmek) olarak adlandırmanın daha doğru olduğu bu dönemden itibaren eğitimin paradigması, insana bilgi ve beceri kazandırmak olarak sınırlandırılmıştır². Eğitimin insanın metafizik, transandantal ya da ruhi-dini tarafını görmezden gelerek sadece bilgi ve becerilerinin geliştirilmesine odaklanması, en hafif tabirle insanda aidiyet duygusunu ortadan kaldırır. Öte yandan geleneklerin (kültürün) yerine yasaları, dinin yerine psikolojiyi³ ikame etmek için eğitimi araç olarak kullanmıştır. Böylelikle aydınlanmacı devlet aygıtının eliyle genel ve zorunlu eğitim, yeni seküler hayatın kurulması, bu hayata uygun insanın yetiştirilmesi ve hayatta sabit kalması için hemen her ülkede zorunlu hale getirilmiştir⁴.

Böylece Batı dünyasının Aydınlanma döneminden bugüne egemenliğini kuran, sürdüren ve pekiştiren ana mekanizmasının bu yeni zorunlu ve genel eğitim olduğu söylenebilir. Çünkü eğitim, kültür aktarmacılığının en basit aynı zamanda en sağlam yoludur. Modern dönemlerde Almanya'da başlatılan okullar, zamanla dünyanın diğer ülkelerine de yayılmıştır. Batılı devletlerdeki ilkokulların, liselerin ve üniversitelerin uzantısı şeklinde başta Afrika ülkelerinde kurulan okulların esas misyonu sömürgeci ülkelerin kültürünü taşımaktır. Örneğin Afrika üniversiteleri, İngiltere, Fransa ve Belçika'daki üniversitelerin deniz aşırı kolej ya da resmi uzantıları olarak teşkil edil-

2 Oysa Batılı dünya tarafından dünyevileştirilen eğitimin bundan önceki dönemlerde ana amacı insana "fabrika ayarlarını" hatırlatmak ve onu orada muhkem kılmaktır. Örneğin karanlık çağ olarak adlandırılan ama aslında Batının aydınlık dönemlerinden biri sayılabilecek yaklaşık bin yıllık Orta Çağ'da (ki bu çağın özelliği Hristiyan dininin egemenliğinin sürmesidir) eğitimin amacı, dünyevilikten çok mistik, metafizik ve aşkın değerlerle hayatın sürdürülmesini sağlamaktır. Aynı şekilde Doğu dünyasında yani İslam dünyasında da eğitim, baştan itibaren Yaratıcının emirleri doğrultusunda insanı ve hayatı düzenleyen müteemmim cüzdü.

3 Aydınlanmacı Modern Batı, Orta Çağ sonrası hayata geçirdiği seküler hayat ve insan anlayışını sürdürmek için, teoloji ağırlıklı hayat ve insan algısının merkeze konduğu (dinden neşet etmiş) gelenek-görenekler ile yine dinden ilham alan insan düşüncesini tarihin karanlık odalarına hapsedmiştir. Bunun sonucunda oluşan seküler insanın ihtiyaçları, sorunları, üzüntüleri, sevinçleri vs. dinle çözülemeyeceği için psikoloji bilimi gereğinden fazla önemsenmiş hatta neredeyse kutsanmıştır. Bu durum halen de geçerlidir.

4 Zorunlu ve genel eğitimin tarihi İlk Çağ'a kadar götürülebilir. Antik Atina'da zorunlu eğitim her ne kadar mevcut ise de daha sonra bu gönüllü eğitime evrilirken; Sparta'da tam olarak uygulanmıştır. Platon'un ideal devletine de temel teşkil etmiştir. Ardından gelen Orta Çağ'da Kiliseler eliyle yürütülen eğitim, informal olarak gerçekleştirilmiştir. Reform hareketleriyle eğitimin tekrar zorunlu ve genel olarak sürdürülmesi Martin Luther ve John Calvin'le Almanya'da (Prusya) başlamıştır. Mevcut modern anlamıyla eğitimin temeli ise 1819 yılında Almanya'da atılmıştır. Bu modern eğitimin amacı da, devlete, sermayeye, orduya itaat eden bireyler yetiştirmek olarak belirlenmiştir.

miştir. Örneğin Uganda'daki Makerere Koleji, Nijerya-İbadan'daki Üniversite Koleji, Gana-Legon'daki Üniversite Koleji, aslen Londra Üniversitesi'nin şubeleri olarak açılmışlardı. Bu okulların her biri, Londra Üniversitesi'nin özel şartlarına göre öğrenci alır; hoca ve profesörleri, kısmen Londra'daki Üniversiteler Arası Yüksek Eğitim Meclisi'nin gösterdiği kolaylıklar sayesinde tayin edilirdi. Londra ve Afrika şubeleri arasında belli bir istişare bulunmasına rağmen, müfredat programı ve sınavlar için bile Londra'nın onayı alınmıştı. Sınav soruları önce Afrika kolejlerinde belirleniyor, daha sonra eleştiri ve düzenleme için Londra'ya sunulmuştur. Londra'da tasdik edilen sorular, burada basılıyor, zarflara konuyor, mühürleniyor, Afrika kampüslerine geri gönderiliyor ve imtihan gününe kadar açılmıyordu. Değişiklikler Londra'da yapılmışsa, bunlar, hoca tarafından hiç bir müdahalede bulunulamayacak kadar geç fark ediliyordu. Neticede Afrika Üniversitesi, kendi dersleri üzerinde çok az bir kontrole sahipti.⁵ Bununla birlikte çoğunlukla yerli halka yardım etme amacıyla kurulan bu üniversitelerin öğretim kadrosu yine söz konusu ülkelerden gelmekteydi.⁶ Günümüzde de bu okullar eğitim-öğretim hayatına, aynı denetimle olmasa da aynı paradigmayla devam ettiği söylenebilir.

Sekülerizm ve İnsan

Kıta Avrupası'nın kendi coğrafyasında hakim olan dinin (Hristiyanlığın) hayata ve insana hâkimiyetini azaltma veya dinin içeriğini değiştirme tecrübesi (Rönesans ve Reform Hareketleri), sömürge ülkelere kültür transferi yapmada önemli bir avantaj sağlamıştır. Bu tecrübe ile Türkiye başta olmak üzere Yakın Doğu, Orta Doğu, Uzak Doğu ve Afrika ülkelerinin kültürü ile sıradan insanının hayatı uzun soluklu ve değişik yöntemlerle gerçekleştirilen kültür transferiyle sekülerleştirilmiştir. Bu durumun sonucunda Batı ve Doğu insanının hayatı arasında farklar belirginlikten uzaklaşmıştır. Örneğin her iki tarafın insanı, sekülerizmin şöyle ya da böyle musallatından kurtulamamıştır. Ancak kültürlerin benzeşmesi özsel bağlamda olmakla birlikte üslup (biçem) bakımından değişiklikler arz etmektedir. Bu bağlamda oluşturulan insan tiplerini Batılı ve Batı dışı toplumlarda olmak üzere iki ana kategoride belirtmek mümkündür:

A-Batıda insan tipleri: Batının her türlü değerinin feminen bir din görüntüsü veren Hristiyanlık öğretisinin ikliminde oluşması, modernizmin seküler yapısına metafizik bir yön kazandırmak için post modernizmin oluşturulması ve bunlarla yoğurulan eğitim süreci Batı toplumlarında altı tür insan ortaya çıkarmıştır. Bunlar: Modern, seküler, klasik seküler, modernist seküler, ırkçı ve kültürel insan tipleridir.

5 Philip G. Altbach, Gail P. Kelly (1991). Sömürgecilik ve Eğitim, (Çev: İbrahim Kalın), İnsan Yayınları, İstanbul.

6 Mazrui Ali A. (2016). Dünya Siyasetinde Kültürel Etkenler. Çev: Çağla Taşkın, Hece Yayınları, Ankara.

- ❖ *Modern insan*, çağın getirdiklerine boyun eğer. Teknolojik yenilikler başta olmak üzere her türlü yeniliği sorgulamadan kabul eder ve hayatına geçirir. Ona göre gelişme, değişme ve yenileşme uyum sağlanması gereken olgulardır. Çocuksu bir heyecana sahiptir.
- ❖ *Seküler insan*, bilinçli bir modernisttir. Bu insan tipinde çocuksuluk yoktur. Her türlü değişme, gelişme ve yenileşme mistik, metafizik ve transandantal değerlerden arındırılarak anlamlandırılır. Asıl olan akıldır.
- ❖ *Klasik seküler insan*, tipik bir deisttir. Tanrı yapacağını yapmış, göğe çekilmiş ve onu seyretmektedir. Dindardır.
- ❖ *Modern seküler insan*, hem deist, hem rasyonel hem de çağcıdır. Günümüz batı insan tipi daha çok bu kategoridedir.
- ❖ *İrkçi insan*, kendi ırkının dışında hiçbir ırkı, milliyeti kabul etmeyen, etnosantrik bir ruha sahip insanlardan oluşmaktadır.
- ❖ *Kültürel insan*, hem doğuyu hem de kendi kültürünü bilen, bilinçli ve özgüvenli insanlardır.

B-Batı dışı toplumlarda insan tipleri: Bu altı insan tipinin oluşturduğu anlayış, algılayış, bakış ve duruş, eğitimle, Batının dışında kalan insanları da (İslam ülkelerindeki insanlar da dâhil) etkilemiş, burada beş insan tipi ortaya çıkmıştır. Bunlar: Batılı, batıcı, doğulu, doğucu ve kültürel insan tipleridir.

- ❖ *Batılı insan*, coğrafya olarak Batının uzağında bir ülkede yaşasa da, ülkesinin kültürüyle hiçbir ilgisi, bilgisi ve merakı olmayan, bununla birlikte, bir batılı gibi yaşayan insanlardır. Genellikle o ülkenin yönetimine ve sermayesine sahiptir. Batı ülkelerindeki seküler insana benzer.
- ❖ *Batıcı insan*, dünyanın merkezinin Batı olduğuna iman etmiş ve Batıya âşık olmuştur. Batı ülkelerindeki modern ve modern seküler insana benzer.
- ❖ *Doğulu insan*, ilk iki insan tipinin tersine batıya dair bilgisi ve ilgisi olmayan, kültürün ritüellerini yaparak yaşayan insanlardan oluşmaktadır. Batı ülkelerindeki ırkçı insana benzer.
- ❖ *Doğucu insan*, doğulu grubun bilinçli olanlarıdır. Oksidentalisttirler. Sayıları hayli fazladır. Batı ülkelerindeki klasik seküler insana benzerler. Ancak klasik seküler insanın deist olmasına karşın, bunlar, teisttirler.
- ❖ *Kültürel insan* ise hem batıyı hem de kendi kültürünü bilen, bilinçli ve özgüvenli insanlardır.

Batı dışı toplumlardaki insanlardan kültürel insan tipi dışındakilerin batıya karşı ciddi bir tavır içinde olmadıkları, hatta doğucu grubun entelektüellerinin Batılı anlayış, algılayış, bakış ve duruşu o ülkelere taşıyan asıl unsur olarak görmek mümkündür. Çünkü çilenin fikrine sahip olmayı, fikir çilesi zanneden kültürel insan tipi dışındaki-

lerin hemen hepsi kültürel unsurlara sahip çıkmayı, bu bağlamda kimi hakların elde edilmesini, asıla rücu etmek olarak değerlendirmekte ama elde edilenlerin aslında mevcut duruma sıkı sıkıya bağlanmaya yol açtığını görememektedir. Biraderoğlu'nun⁷ tespitiyle batıya doğru seyreden bir geminin içinde doğruya doğru koşmayı benlik sayan bu düşünme biçimlerinin özgünlükten yoksun olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Sekülerizm ve Türkiye

Batılıların kurduğu seküler hayatta, din hayatın dışına, kültürler mekânlar, şehirler ekonomiye, kurumlar beğçiliğe, adet ve görenekler eskiye indirgenirken; seküler insan akla, ekonomiye, okula, dünyaya ve paraya odaklandırılmıştır. Böylelikle modern dönemde hayat ve insan, belli bir formata kavuşturulmuştur. Formatlanan bu hayat ve insanın İslam ülkelerinde gerçekleştirilmesi ise Tanzimat Döneminde fiilen başlamıştır. Seküler bir İslam ülkesi yaratmak için bu dönemden itibaren iktidarı elinde bulunduran yöneticilerin batıyı önceleyen hedefleri arasından en önemlisi dini (İslam'ı) kontrol altına almak olmuştur. Böylelikle din yani İslam batılı paradigmanın sınırları içinde serbest olurken, Müslümanlar bu paradigmayla çelişmemek koşuluyla özgür(!) olmaya çalışmışlardır. Böylelikle İslam paradigmasından uzaklaştırılan Müslümanlar, diğer Müslümanlarla bağısız ve bağlantısız, her biri kendi başına olmak üzere (ayrıca baskının korkusuyla ve baskıcıların belirlediği alanlara dâhil olarak) dindar yetiştirmeye koşullandırılmışlardır.

Tüm bu şartlar, Türkiye özelinde Müslüman düşüncesinde dünyevileşmiş bir dindarlık, Fransız ihtilalinin öngördüğü özgürlük, eşitlik ve adalet duygusu, Hristiyanlaşmaktan çok Yahudileşme temayülü gösteren bir muhafazakârlıkla sonuçlanmıştır. Bunun en somut göstergelerinden birincisi yukarıda sayılan batıcı insan tipinin hayli fazla olmasıdır. İkincisi ise dini cemaat ve tarikatların ilgi alanının Müslümanların dünyevi sorunlarına çözüm aramalarıdır: Faizin haram olup olmadığı, kadınların toplumsal hayattaki konumunun nasıl olması gerektiği, orucun sağlığa faydaları, ateizmin insana buhran getirip getirmediği, diğer dinlere mensup olanların da insan olduğu ve onlarla diyalog kurulup kurulamayacağı, hoşgörü gibi konular bunlara örnek olarak verilebilir.⁸

Bu seküler Müslüman tipinin anlayış, algılayış, bakış ve duruş bağlamında varlıklarını borçlu olduğu iki ana akım pragmatizm ve oportünizm olmuştur. Pragmatizm, insanın bu dört ana sütununu (anlayış, algılayış, bakış ve duruş) içinde bulunulan çağın iyi ve doğru olarak varsaydığı ölçüde değerlendirilmesini (mesela mutlu

7 Ali Biraderoğlu (2015). Oportünizmin itham ve ilzamu-1, Kayseri Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Kayseri.

8 Bu bağlamda 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'yi işgal etmek isteyenlerin dünyevileşmiş bu İslam algısıyla yetiştirildiğini belirtmek gerekir. Batı paradigması içinde ve bu paradigmanın doğurduğu İslam algısıyla yetişen bu güruhun yetişmesindeki en büyük pay, Tanzimat'la başlayan ve devrimlerle dayatılan seküler hayat algısı, bu algıda var olmaya çalışan korkak dini liderler, bunun sonucunda dünyevileşen Müslümanlardır.

eden şeyin iyi, karşılığı olan şeyin doğru olduğu gerçeğinden hareketle) sağladığından karakter zedelenmesine yol açmıştır. Oportünizm ise söz konusu bu dört ana unsuru değerlendirecek herhangi bir zemine sahip olmadığından insanın kişiliğinin zedelenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla pragmatizmin hazırladığı zeminde yükselen oportünist kişilikler idealist ruhları dejenere etmiştir. Gelinek noktada Batıcı insan anlayışı yetiştirme gayreti, son tahlilde, benlik problemi yaratmıştır.

Sonuç

Gerek insanın gerekse hayatın en büyük problemi olarak ekonominin gösterilmesi aslında yanıltıcıdır. Ekonominin bağımsız bir değişken değil, bağlı değişken olduğu gerçeğini hem tarih hem de tüm kadim gelenekler ortaya koymaktadır. Kültür tasavvuruna göre değişen her unsur gibi ekonominin de anlamlandırılmasındaki değişim, ekonominin değil insanın değiştiğinin göstergesidir. Batı paradigması son tahlilde kapitalist bir paradigmadır. Kalkış ve varış noktasını kapital olarak tercih ettiğinden, bu iklimde yetişen insanların da aynı tarzda düşünme ve yaşama alışkanlığı gelişmiştir. Batı dışı toplumlara uyguladığı kültür aktarmacılığını ise eğitimle olduğu kadar ekonomik araçlarla da gerçekleştirmiştir. İktisat kavramının tanımının “sınırlı kaynakların sınırsız insan ihtiyaçlarına paylaşılması” olarak yapılması bile batı dışı toplumların sömürü aracı olarak kullanılmasına neden olmuştur. Bu ekonomik öncelikle hayat, zihni köleler yaratmıştır.

İkbal⁹, Batının insanlığa yaptığı en büyük zulmün onları “zihni köle” yapmak olduğunu belirtir. İnsanlığın kurtuluşunun ise bu kölelik zincirlerini kırmaktan geçtiğini belirtir. Ancak o zaman siyasi, sosyal ve ekonomik özgürlüğün oluşabileceğini de belirtir. Bu zihni köleliğin ortadan kalkması için Müslüman ülkeler başta olmak üzere ülke insanların kendi benliklerini tanımalarını, eğitmelerini, özü ve sözü temiz kalamayan yapay Batı medeniyetini taklit etmekten sakınmalarını belirtir.

Bu nedenle Batılı dünyanın etkisi altına giren Türkiye gibi Batı dışı toplumlar da kültürel insan tipinin oluşturulması sağlanmalıdır. Bunun da yolu kültürü temel alan bir eğitimle mümkündür. Kültür temelli eğitim, ülkelerin kültürlerinin insana doğal olarak verdiği anlayış, algılayış, bakış ve duruşla hayatın sürmesini sağlayan bir eğitimidir. Bu kültür ikliminde yetişen bireylerin benlik problemleri olmayacağı gibi varlık problemleri de doğal olarak olmayacaktır.

Sonuç olarak eğitim, sadece belli bir yerde, belirli bir zamanda, belirlenmiş kişiler tarafından öğrencilere verilen bir etkinlik değildir. Eğitim, içinde yaşanılan zamanın ruhundan etkilenen ve çağın egemen güçleri tarafından oluşturulan iklimde var olmaya çalışan insanın bu ruh ve iklimten rasyonel olarak açıklanması zor olan bir etkilenme biçimiyle de kendini gösterir. Bu bağlamda eğitim, kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirilen etkinlikten ziyade, kurumları da var eden konjonktürün çok yönlü

9 Celal Soydan (2016). İkbal'e Dair. Hece Yayınları, Ankara.

bir etkilemesinin sonucudur. Çağın egemen güçlerinin hayat paradigması şöyle ya da böyle herkesi etkilediğinden insan da bu paradigmanın etkisi altındadır. Ancak bu durum, insanın söz konusu etkilerin toplamından çıkan bir sonuç olduğu anlamına gelmez. Çünkü insan ontolojik olarak idealist bir varlık olduğundan bir amaç uğruna yaşaması gerektiği gerçeğinden kaçamaz. Son üç yüzyıllık egemen batı paradigmasının seküler bir paradigma olduğu kuşku götürmez. Seküler paradigma, seküler hayatı ve insanı hedeflemektedir. İşte insanın hem idealist hem de amaçlı bir varlık olması benlik duygusunu var etmesini zorunlu kıldığından, günümüz insanının egemen batı kültürünün içinde yaşaması kaçınılmaz olabilir ama ruhunu söz konusu kültüre adanması düşünülemez. Bu nedenle kültür temelli eğitim, hem insanın benlik duygusunu oluşturur hem de ülkelerin paradigmasının çağın egemen paradigmasının içinde yok olmasını önler.

Kültür temelli eğitimin hem insanı hem de toplumun benliğini oluşturması iki şekilde mümkündür: Birincisi benliği oluşturan özelliklerin (ruhun) söz konusu paradigma içinde yaşatılması, ikincisi (birincisinin mümkün olmadığı durumlarda) varlığın söz konusu paradigmanın dışında konumlandırılmasıdır. Birincisi seküler Batı paradigması içinde kültür temelli bir eğitim yapmaya çalışmak gibi çetin bir yolu gerektirir. İkinci yol ise seküler Batı paradigmasına güçlü bir eleştiri yaparak kültür temelli bir paradigmanın da olabileceğine inanmaktır. Hangisi tercih edilirse edilsin, her iki yöntemin de asil bir yöntem olduğu muhakkaktır.

Kaynakça

- Biraderoglu, Ali (2015). Oportünizmin İtham ve İlzamu-1, Kayseri Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Kayseri.
- Mazrui Ali A. (2016). Dünya Siyasetinde Kültürel Etkenler. Çev: Çağla Taşkın, Hece Yayınları, Ankara.
- Philip G. Altbach, Gail P. Kelly (1991). Sömürgecilik ve Eğitim, Çev: İbrahim Kalın, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Soydan, Celal (2016). İkbâl'e Dair. Hece Yayınları, Ankara.